

ФРАЗЕОЛОГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СИМВОЛІЧНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КИЄВА В НАЦІОНАЛЬНОМУ МІФІ

Дроботенко В. Ю.

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

У статті досліджено фразеологічний вимір формування національного міфу про Київ у контексті української мовної картини світу. Актуальність роботи зумовлено зростанням інтересу сучасної філології до проблем лінгвокультурології, міфопоетики та мовних механізмів репрезентації національної ідентичності. Особливу увагу зосереджено на фразеології як одному з найстійкіших і водночас найменш змінних рівнів мови, здатному акумулювати історичний досвід, ціннісні орієнтири та колективні уявлення.

Дослідження виконано кількома етапами. На першому етапі здійснено теоретичний аналіз наукових підходів до трактування понять **міфу**, **національного міфу** та **лінгвокультурного концепту**, що дало змогу окреслити методологічні засади роботи. На другому етапі визначено специфіку фразеологічних одиниць як носіїв культурної пам'яті й символічних смислів, релевантних для осмислення міського простору. Третій етап передбачав аналіз фразеологічних формул і стійких словосполучень, пов'язаних з образом Києва, з погляду їхніх семантичних, оцінних і символічних характеристик. На завершальному етапі узагальнено результати й з'ясовано функційне навантаження фразеології у процесі міфологізації столиці.

Установлено, що фразеологічні одиниці з киевоцентричною семантикою формують уявлення про місто як сакральний, історично винятковий і духовно значущий простір. Вони закріплюють образ Києва як осердя державності, християнської традиції та культурної спадкоємності, перетворюючи географічний об'єкт на символ національного масштабу. Доведено, що саме завдяки фразеології відбувається відтворення й актуалізація національного міфу в сучасному мовному просторі, зокрема в публіцистичному й культурному дискурсах.

Результати дослідження можуть бути використані в курсах лексикології, фразеології, лінгвокультурології, а також у подальших студіях, присвячених мовному осмисленню міських образів і національної ідентичності.

Ключові слова: фразеологія, національний міф, Київ, мовна картина світу, лінгвокультурологія, символ.

Drobotenko V. Yu. Phraseology as a means of constructing the national myth of Kyiv. The article examines the phraseological dimension of constructing the national myth of Kyiv within the framework of the Ukrainian linguistic worldview. The relevance of the study is determined by the increasing scholarly interest in linguocultural processes, mythopoetics, and language mechanisms involved in shaping national identity. Phraseology is considered one of the most stable and culturally marked layers of language, capable of preserving collective memory, value orientations, and historically conditioned representations of urban space.

The research is carried out through several successive stages. At the first stage, a theoretical overview of key approaches to the interpretation of myth, national myth, and linguocultural concept is conducted, which allows for defining the methodological foundations of the study. The second stage focuses on identifying the specific role of phraseological units as carriers of symbolic meanings and cultural experience relevant to the conceptualization of the city. At the third stage, phraseological expressions and stable collocations associated with Kyiv are analyzed with regard to their semantic structure, evaluative component, and symbolic potential. The final stage involves the generalization of research findings and the clarification of the functional load of phraseology in the process of mythologizing the capital.

The analysis demonstrates that Kyiv-related phraseological units contribute to the formation of the image of the city as a sacred, historically exceptional, and spiritually significant space. These linguistic formations consolidate the perception of Kyiv as the center of statehood, Christian tradition, and cultural continuity, thus transforming a geographical location into a symbol of national importance. It is argued that phraseology plays a crucial role in maintaining and actualizing the national myth of Kyiv in contemporary linguistic practice, particularly within publicistic and cultural discourses.

The results of the study may be used in courses on lexicology, phraseology, linguocultural studies, as well as in further research devoted to linguistic representations of urban space and national identity.

Key words: phraseology, national myth, Kyiv, linguistic worldview, linguocultural studies, symbol.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У сучасній гуманітаристиці особливу увагу приділено проблемам взаємодії мови, культури та колективної пам'яті. У цьому контексті національний міф постає як складна знакова система, що структурує уявлення

спільноти про власну історію, цінності та просторові орієнтири. Одним із ключових об'єктів такого міфотворення є Київ – місто, яке в українській культурі осмислюється не лише як адміністративна столиця, а і як сакральний, духовний і символічний центр.

Фразеологія, як конденсований вияв національного досвіду, відіграє особливу роль у конструюванні міфологізованих образів. Саме фразеологічні одиниці зберігають стійкі уявлення про Київ як *матір міст руських*, осередок віри, державності та історичної тягlosti. Попри активне вивчення києвоцентричних образів у літературознавстві й культурології, роль фразеології у формуванні національного міфу про Київ потребує окремого системного аналізу. **Актуальність** теми зумовлена необхідністю розуміння того, як стійкі мовні форми зберігають історичні, культурні й символічні смисли, що формують уявлення про столицю як культурно-історичний центр нації. У сучасних умовах активного розвитку медіадискурсу й глобалізації такі дослідження дають змогу простежити механізми збереження й трансформації національної ідентичності через мову.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками проблеми фразеології в контексті когнітології та лінгвокультурології активно досліджують Н. Венжинович [1; 2], І. Глуховцева [4], А. Смерчко, Н. Скотна, О. Куцик [11]. Вони підкреслюють роль фразеології як носія культурних смислів і засобу віддзеркалення національної картини світу. О. Гаращенко аналізує питання класифікації фразеологічних одиниць і їх функціонування у мовній системі [3]. У контексті дослідження образу Києва важливими є праці Т. Гундорової [6] та А. Гречила [5], які вивчають міфологізацію міського простору й символічні маркери столиці в українській культурі. Отже, науковий контекст уможливиле побудувати комплексний підхід до студіювання києвоцентричних фразеологізмів.

Важливо зазначити, що більшість аналізованих одиниць зафіксовано у відомих лексикографічних працях української мови, що підтверджує їхню стійкість у мовній системі. Проте нинішні трансформації й новітні фразеологізми воєнного часу потребують залучення матеріалів сучасного лексикографічного опису з фіксуванням динаміки семантичних зрушень у києвоцентричних номінаціях.

Формулювання мети і завдань статті. *Мета* цієї розвідки – з'ясувати функції фразеологічних одиниць під час конструювання національного міфу про Київ та окреслити їхнє місце в українській мовній картині світу. **Завдання** дослідження: 1) провести теоретичний аналіз понять *міф*, *національний міф*, *лінгвокультурний концепт*; 2) визначити специфіку фразеологічних одиниць як носіїв культурних і символічних смислів; 3) з'ясувати семантичні, оцінні й символічні характеристики фразеологічних одиниць, пов'язаних з образом Києва; 4) узагальнити результати з простеженням функційного навантаження фразеології у процесі міфологізації столиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фразеологізовані та стійкі епітетні найменування, пов'язані з Києвом, виконують функцію символічної репрезентації міського простору. Зокрема, словосполучення *мати міст руських* функціонує як історико-культурний і міфологізований маркер столиці, закорінений у літописній традиції [2, 45–46]. Інші

стійкі епітетні формули – *святий Київ*, *золотоверхий Київ* – репрезентують сакральність і духовну цінність міста в національній мовній свідомості [4, 154].

Фразеологія також репрезентує Київ як центр культурної та державотворчої діяльності: фразеологізовані паремійні формули на кшталт *бачити Київ і світ пізнати* закріплюють уявлення про столицю як простір культурної повноти й символічного життєвого досвіду.

Фразеологічні одиниці мають колективну культурну природу, що дає підстави розглядати їх як ефективний мовний механізм підтримки й трансляції національного міфу в медійному та культурному дискурсі [3; 4; 5].

Поняття *міф* у сучасній гуманітарній науці осмислюють не лише як архаїчний наратив, але і як універсальний механізм символічного пізнання й інтерпретації дійсності. Міф постає як форма організації культурного досвіду, що забезпечує надання подіям, просторам і образам додаткових смислових і ціннісних вимірів [9]. У цьому контексті в межах національної культури міф виконує інтегративну функцію, формуючи спільний символічний простір і підтримуючи колективні уявлення про історичну та культурну значущість певних локусів, зокрема міських топосів, які набувають статусу культурних ідентифікаторів [6; 9].

Фразеологію як об'єкт лінгвокультурологічних і когнітивних студій у сучасному українському мовознавстві розглядають як важливий носій культурних смислів і національно специфічних оцінок, наголошуючи, що фразеологічні одиниці акумулюють результати колективного досвіду й репрезентують психокогнітивні та етнокультурні параметри мовної картини світу [10]. У працях В. Кононенка підкреслено, що мова, зокрема її фразеологічний рівень, виступає ключовим механізмом концептуалізації культури, віддзеркалюючи стійкі уявлення про простір, час і систему цінностей [7]. У такому аспекті образ Києва постає як лінгвокультурний концепт, репрезентований не лише в лексичних номінаціях, а й у фразеологічних формулах, що закріплюють його міфологізований і символічно значущий статус.

У фразеологічному фонді української мови Київ представлено як символ витоків державності й духовної традиції. Однією з найпоширеніших мовних формул, пов'язаних із київським локусом, є вислів *мати міст руських*, що функціонує як усталений історико-міфологічний маркер. Ця мовна формула не лише фіксує історичне уявлення про Київ як центр Русі, а й наділяє місто сакральним статусом першооснови, що відповідає загальним засадам осмислення символічного компонента у фраземіці [2].

У фразеологічному фонді української мови Київ постає не лише як конкретний географічний об'єкт, а як семантично наповнений символ, що акумулює уявлення про центр духовного, культурного й соціального тяжіння. Значна частина стійких народних формул із компонентом Київ засвідчує глибоку міфологізацію цього локусу в національній мовній картині світу.

Однією з найвідоміших загальноукраїнських фразеологічних одиниць є *язик до Києва доведе*, що реалізує значення 'той, хто вмів питати, знаходить шлях'. У цій формулі Київ – символічна кінцева точка шляху, досягнення якої можливе завдяки комунікації та соціальній взаємодії. Така семантика узгоджується з традиційним уявленням про Київ як сакральний і адміністративний центр, до якого вели торгові та паломницькі шляхи, добре відомі носіям мови. У цьому аспекті фразеологізм актуалізує архетип дороги та пошуку, що відповідає загальним закономірностям функціонування фразеології як носія етнокультурних смислів [10].

Генезис фразеологізму *язик до Києва доведе* тісно пов'язаний із паломницькою традицією, де Київ виступав не лише адміністративним, а насамперед духовним магнітом. У межах національного міфу цей вислів закріплює статус міста як «святого локусу», шлях до якого є формою духовного подвигу та соціальної інтеграції. Знання дороги до Києва через розпитування («язик») символізує колективну участь українців у підтримці сакрального статусу столиці як спільного духовного орієнтира, що передається від покоління до покоління.

Інший популярний вислів – *на городі бузина, а в Києві дядько* – використовують на позначення логічної неузгодженості або тематичної розірваності. Уведення Києва до цієї формули не є випадковим: столиця функціонує як просторово віддалений, семантично «чужий» елемент, що контрастує з локальним, буденним простором («містом»). Таким чином Київ у народній свідомості репрезентує інший, відчужений рівень реальності – масштабніший і складніший.

Окремої уваги в контексті динаміки національного міфу потребує трансформація фразеологізованих одиниць, що виникли внаслідок повномасштабного вторгнення росії 2022 року. Зокрема, вислів *Київ за три дні* (первісно – пропагандистська ідеологема агресора) у рекордно стислі терміни пройшов шлях деідеологізації та переосмислення, перетворившись на іронічний фразеологізм-мем. У сучасній українській мовній картині світу ця одиниця маркує не лише крах стратегічного плану ворога, а й підкреслює ілюзорність уявлень про вразливість столиці. Тут Київ постає вже не просто як географічна ціль, а як символічна «нездоланна фортеця», що руйнує міфи про військову перевагу загарбника. Використання цього вислову в медіадискурсі й побутовому мовленні актуалізує опозицію абсурдних очікувань ворога та героїчної реальності, де топонім Київ виступає ключовим аксіологічним маркером незламності нації.

У фразеологізмі *на кого біда нападе, той до Києва йде* Київ осмислюється як простір захисту, порятунку й справедливості. Історично така семантика зумовлена роллю Києва як духовного центру (монастирі, лавра), а також адміністративного осередку, де можна було «шукати правди». Ця формула актуалізує міфологему Києва як міста-притулку, що зберігає сакральну функцію навіть у сучасному мовному вжитку.

Показовим є й іронічний фразеологізм *дурень і в Києві не купить розуму*, у якому столиця постає

як умовний осередок знання, освіти й можливостей. Заперечення цієї можливості підсилює оцінний складник вислову та водночас підтверджує високий символічний статус Києва: навіть перебування в «центрі розуму» не гарантує інтелектуального зростання без внутрішніх зусиль.

Сучасний мовний матеріал фіксує й нові фразеологізовані формули, зокрема *Майдан починається з Києва*, що сформувалися в медійному дискурсі ХХІ століття. У цьому вислові Київ репрезентується як ініціальний простір суспільних змін, центр політичної суб'єктності та громадянської активності. Така формула демонструє здатність фразеології не лише зберігати традиційні міфологеми, а й продукувати нові смисли відповідно до історичних викликів.

Отже, фразеологічні одиниці з компонентом *Київ* формують багатовимірний образ столиці як сакрального центру, простору випробувань, знання, порятунку й трансформацій. Їхня стійкість і відтворюваність забезпечують тривале функціонування національного міфу про Київ, адаптованого до різних епох і типів дискурсу.

Показовими є й усталені словосполучення та стійкі епітетні формули, що звертаються до сакрального простору Києва, зокрема *святий Київ*, *золотоверхий Київ*. Епітет *золотоверхий*, актуалізований у стійких мовних поєднаннях, виходить за межі суто архітектурної характеристики й набуває символічного значення, пов'язаного з уявленнями про духовну повноту й тяглість християнської традиції. Подібні семантичні зсуви, за спостереженнями І. Глуховцевої, засвідчують динаміку фразеологічної системи, у межах якої оцінні й образні компоненти виконують культурно значущу функцію [4].

У мовній практиці функціонують народно-розмовні формули, побудовані на основі фразеологічних моделей зі змінним компонентом, зокрема за зразком вислову *бачити світ*. У таких конструкціях топонім Київ набуває символічного значення, як у формулі *бачити Київ – світ пізнати*, що репрезентує столицю як осереддя життєвого досвіду й культурної повноти.

Фразеологічні одиниці, пов'язані з Києвом, виконують функцію міфологізації простору, оскільки трансформують конкретне географічне місце на символ національної ідентичності. Через повторюваність і стабільність уживання вони закріплюють у свідомості мовців певний набір смислів: сакральність, історичну винятковість, державотворчу місію.

На відміну від індивідуально-авторських образів, фразеологія має переважно колективний характер і відбиває усталені способи концептуалізації дійсності в межах національної мовної свідомості. У світлі ідей О. О. Потебні мова постає не лише засобом номінації, а й формою осмислення та оцінювання світу, у якій закріплено культурний досвід спільноти. Як засвідчує інтерпретація потебнянської традиції в сучасних лінгвістичних дослідженнях, зокрема в працях Т. Коць, оцінність слова є ключовим чинником формування мовної картини світу [8]. У цьому контексті фразеологічні одиниці можуть бути розглянуті як своєрідні носії колективних

сміслів і міфологізованих уявлень, що беруть участь у формуванні національного міфу.

У сучасному мовному просторі розглянуті фразеологічні формули активно відтворюються в публіцистичному й медіадискурсі, що свідчить про їхню актуальність і здатність адаптуватися до нових комунікативних умов, не втрачаючи при цьому базових міфологічних смислів.

Висновки та перспективи досліджень. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що фразеологія є потужним інструментом конструювання й трансляції національного міфу про Київ. Аналіз стійких одиниць засвідчив, що образ столиці в мовній картині світу українців не є статичним: він поєднує в собі архаїчні сакральні пласти (*мати міст руських*, паломницькі інтенції вислову *язик до Києва доведе*) і динамічні новотвори сучасності.

Доведено, що фразеологічний фонд української мови віддзеркалює тяглість колективної пам'яті,

де Київ постає як духовний і географічний центр тяжіння. Водночас дослідження засвідчило високу адаптивність фразеологічної системи до викликів сучасної історії. Трансформація пропагандистського кліше *Київ за три дні* в іронічний фразеологізм-мем продемонструвала механізм лінгвокультурного опору: через деконструкцію ворожого наративу мова утверджує новий міфологічний статус Києва як «нездоланної фортеці» та символу національної стійкості.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в детальнішому вивченні неofразеології періоду російсько-української війни, що дасть змогу простежити подальшу еволюцію киевоцентричного міфу в умовах глобальних геополітичних змін. Отримані результати можуть бути використані в лексикографічній практиці під час укладання словників новітніх фразеологізмів і в спецкурсах із лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Венжинович Н. Ф. Фраземіка української літературної мови в контексті когнітології та лінгвокультурології : монографія. Ужгород : ФОП Сабов А. М., 2018. 463 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/49257>.
2. Венжинович Н. Ф. Про компонент-символ у мовних одиницях. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія*. 2019. Вип. 1 (41). С. 38–46. DOI: 10.24144/2663-6840/2019.1(41).38–46.
3. Гаращенко О. Фразеологічні одиниці та проблеми їх класифікацій. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*. 2010. Вип. 89 (3). С. 176–180.
4. Глуховцева І. Я. Динаміка української фразеології кінця XX – початку XXI століття : тенденції розвитку : монографія. Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015. 179 с.
5. Гречило А. Наш герб. Українські символи від княжих часів до сьогодення. Київ : Родовід, 2018. 400 с.
6. Гундорова Т. У колысці міфу, або Topos Києва в літературі українського модернізму. 2010. https://chtyvo.org.ua/authors/Hundorova_Tamara/U_kolystsi_mifu_abo_Topos_Kyieva_v_literaturi_ukrainskoho_modernizmu.pdf.
7. Кононенко В. І. Мова у контексті культури : монографія. Київ; Івано-Франківськ : Плай, 2008. 390 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kononenko_Vitalii/Mova_u_konteksti_kultury.pdf.
8. Коць Т. О. О. Потебня про оцінність слова : проєкція на мовну реальність. *Культура слова*. 2015. Вип. 83. С. 36–43. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/kulturaslova/ks_83.pdf.
9. Максимович О. В. Епістемологічні конструкти міфу в структурі міжкультурних комунікацій прикордоння. *Габітус. Науковий журнал*. Одеса, 2019. Вип. 10. С. 71–76. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2019.10.13>.
10. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології : психокогнітивний та етнокультурний аспекти : монографія. Київ; Черкаси : Брама, 2004. 276 с.
11. Смерчко А. К., Скотна Н. В., Куцик О. А. Фразеологія в таблицях і тестах : онтологічний, культурологічний та контрастивний аспекти. Дрогобич : ДДПУ, 2003. 264 с.

REFERENCES

1. Venzhynovych, N. F. (2018). Frazemiika ukrainskoi literaturnoi movy v konteksti kohnitolohii ta linhvokulturolohii: monohrafiia [Phraseology of the Ukrainian literary language in the context of cognitology and linguoculturology]: a monograph. Uzhhorod: FOP Sabov A. M. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/49257> [in Ukrainian].
2. Venzhynovych, N. F. (2019). Pro komponent-symvol u movnykh odyntsiakh [About the component-symbol in linguistic units]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia*, 1 (41), 38–46. DOI: 10.24144/2663-6840/2019.1(41).38–46 [in Ukrainian].
3. Harashchenko, O. (2010). Frazeholohichni odyntsi ta problemy yikh klasyfikatsii [Phraseological units and problems of their classification]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky*, 89 (3), 176–180 [in Ukrainian].
4. Hlukhovtseva, I. Ya. (2015). Dynamika ukrainskoi frazeolohii kintsia XX – pochatku XXI stolittia: tendentsii rozvytku [Dynamics of Ukrainian phraseology of the late 20th – early 21st century: development trends]: monohrafiia. Starobilsk: Vyd-vo DZ “LNU imeni Tarasa Shevchenka” [in Ukrainian].
5. Grechylo, A. (2018). Nash herb. Ukrainski symvoly vid kniazhykh chasiv do sohodennia [Our coat of arms. Ukrainian symbols from princely times to the present]. Kyiv: Rodovid [in Ukrainian].
6. Hundorova, T. (2010). U kolystsi mifu, abo Topos Kyieva v literaturi ukrainskoho modernizmu [In the cradle of myth, or the Topos of Kyiv in the literature of Ukrainian modernism]. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Hundorova_Tamara/U_kolystsi_mifu_abo_Topos_Kyieva_v_literaturi_ukrainskoho_modernizmu.pdf [in Ukrainian].
7. Kononenko, V. I. (2008). Mova u konteksti kultury: monohrafiia [Language in the context of culture: a monograph]. Kyiv-Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

8. Kots, T. (2015). O. O. Potebnia pro otsinnist slova: proektsiia na movnu realnist [O. O. Potebnia about the evaluativeness of the word: projection on linguistic reality]. *Kultura slova*, 83, 36–43. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/kulturaslova/ks_83.pdf [in Ukrainian].
9. Maksymovych, O. V. (2019). Epistemolohichni konstruktymifu v strukturі mizhkulturnykh komunikatsii prykordonnia [Epistemological constructs of myth in the structure of intercultural communications of the borderland]. *Habitus. Naukovyi zhurnal* [Habitus. Scientific Journal], 10, 71–76. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2019.10.13> [in Ukrainian].
10. Selivanova, O. O. (2004). Narysy z ukrainskoi frazeolohii: psykhokohnityvnyi ta etnokulturnyi aspekty: monohrafiia [Essays on Ukrainian phraseology: psychocognitive and ethnocultural aspects: a monograph]. Kyiv-Cherkasy: Brama [in Ukrainian].
11. Smerchko, A. K., Skotna, N. V., & Kutsyk, O. A. (2003). Frazelohiia v tablytsiakh i testakh: ontolohichni, kulturnolohichni ta kontrastyvnyi aspekty [Phraseology in tables and tests: ontological, cultural, and contrastive aspects]. Drohobych: DDPU [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025